

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Eva Vybíralová

**Untergrundkirche und geheime Weihen.
Eine kirchenrechtliche Untersuchung der Situation
in der Tschechoslowakei 1948-1989**

Disertační práce
Autoreferát

Vedoucí práce: prof. JUDr. Antonín Ignác Hrdina, DrSc.

Konzultant: prof. PhLic. Vojtěch Novotný, Th.D.

2017

Úvod

Asi jako jeden z mála badatelů zabývajících se skrytou církví v Československu jsem si zvolila toto téma, aniž bych k němu na počátku měla nějaký bližší, osobní vztah. O existenci skryté církve obecně jsem samozřejmě věděla, např. salesiánské chaloupky z dob totality byly fenoménem. Ale neznala jsem se blíže s nikým, kdo by před rokem 1989 ve skryté církvi aktivně působil. Byla jsem proto přesvědčena, že mé studium má ty nejlepší předpoklady být velmi objektivním. Teprve v první fázi důkladného seznamování se s tématem jsem si s obrovským překvapením uvědomila, kolik lidí kolem mě je se skrytou církví svázáno. V mé původní farnosti (Moravská Ostrava) působil v první polovině 90. let jako kněz P. Ing. Pavel Vácha, který sloužil bohoslužby v obou ritech. A mě na tom nepřišlo vůbec nic divného – vždyť to byl ženatý řeckokatolický kněz, který mohl sloužit i v latinském ritu. Při řeckokatolických bohoslužbách jej zpěvem doprovázela jeho manželka. Pro své zkušenosti s rodinou býval oblíbeným zpovědníkem, hlavně žen naší farnosti. Teprve po více než deseti letech jsem zjistila, že byl vysvěcen tajně v okruhu biskupa Felixe Davidka. Další kněz naší farnosti, zemřelý P. Josef Freml SDB, byl tajně vysvěcen biskupem Štěpánem Trochou. A zemřelý jáhen naší farnosti, Jozef Sotoniak přijal jáhenské svěcení tajně v Polsku. Kromě těchto duchovních byli a jsou aktivními členy této farnosti děti a vnuci dalších dvou tajně vysvěcených ženatých kněží. Toto všechno jsem se dozvěděla teprve ex post. Nejpozději v tu chvíli mi samozřejmě došlo, že mé přesvědčení o mé vlastní objektivitě se musí nutně přeměnit ve stálou snahu o sebereflexi a o objektivní a dostatečně kritický přístup.

Na začátku svého bádání o tajných svěceních v Československu jsem vlastně netušila, do jak náročného tématu jsem se pustila. Měla jsem jen velmi nejasnou představu o přístupných pramenech, také jsem byla několikrát upozorňována na to, že k důležitým pramenům přístup vůbec nezískám. To se zčásti potvrdilo – nepodařilo se mi navázat kontakt s čelními představiteli společenství Koinótés ani zatím nebyly zpřístupněny vatikánské archivy z doby pontifikátu papeže Pia XII. ani jsem nezískala zvláštní povolení pro studium ve těchto archivech. Na druhou stranu množství archivních materiálů, ke kterým jsem přístup získala, by si zasloužilo mnohem hlubší zpracování než se mi povedlo v této disertaci. Téma disertace se nakonec ukázalo být velmi širokým a tak název by měl znít spíše: Některé kanonickoprávní aspekty tajných svěcení.

V této disertační práci se nezabývám teologickými otázkami motivace některým členů skryté církve k jejich jednání stejně tak jako otázkou, zda budování tajných církevních struktur v zemích východního bloku mělo vůbec smysl. Nezabývám se velkými

teologickými vizemi přítomnými ve skryté církvi, spíše hledám konkrétní fakta a pokouším se o rekonstrukci dění okolo předávání tajné jurisdikce apod. Tyto otázky, stejně tak jako otázky ohledně tajných svěcení, bývají mnohými pamětníky i v současné době vnímány jako indiskrétní. K tomu přistupuje fakt, že velká část (pokoncilní) generace české skryté církve má svůj specifický vztah ke kanonickému právu – a sice negativní. To je jistě spojeno s jejich představou o kanonickém právu z doby dřívější, kdy Kodex kanonického práva byl pro některé důležitější knihou než Bible. A jistě je to dáno také jejich osobní negativní zkušeností.

Termíny „podzemní církev“, „skrytá církev“, „tajná církev“, „podzemní společenství“ apod. používám ve většině případů jako synonyma (stejně jako „tajná svěcení“, „klandestinní svěcení“, „svěcení ve skrytosti“ apod). Označuji tak ty aktivity různých skupin uvnitř jedné katolické církve, které měly zůstat utajeny před slídivým zrakem režimu. Některými autory bývají navrhovány nové termíny, např. „skrytý život církve“, „skryté církevní struktury“¹ nebo církevní „podzemní hnutí“.²

Tématu katolické církve v Československu v době komunismu obecně se věnuje řada odborných publikací – např. od autorů Václava Vaško³ - který je zároveň významným pamětníkem, dále Karla Kaplana⁴, Jaroslava Cuhry⁵ nebo Jiřího Hanuše společně se Stanislavem Balíkem.⁶ Co se týče konkrétně společenství Koinótés okolo biskupa Felixe M. Davídka, je i v současné době za standardní literaturu považováno dílo dvojice Petr Fiala a Jiří Hanuš⁷, znalost této knihy ostatně ve své disertaci předpokládám. Na druhém místě bývá klasicky uváděna kniha tehdy mladého studenta Ondřeje Lišky⁸, který psal s pomocí či pod vedením kard. Miloslava Vlka. Jeho kniha bývá považována za jakýsi protiklad díla autorů Fialy a Hanuše, kteří jsou se skrytou církví osobně spojeni. Liška se ve své knize věnuje se zvýšenou pozorností otázkám předávání mimořádných fakult ve skryté církvi, platnosti jurisdikce a také pochybnostem ohledně platnosti udělených svěcení. Z toho důvodu je pro četbu mé disertace znalost jeho knihy velmi přínosná. Z absolventských prací vynikají především ty, které studují konkrétní část či fenomén uvnitř skryté církve či jej dokonce analyzují z

1 Srov. FIALA, Petr –HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev. Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. 2. rozš. vydání. Brno: CDK, 1999, S. 11-13.

2 „Untergrundbewegung“ - PREUNKERT-SKÁLOVÁ, Petra. „Die ganze Welt schaut zu, wie sie uns um Gott betrügen“ *Ekklesiologie und Pastoral der tschechischen Untergrundkirche*. Ostfildern: Matthias Grünewald Verlag, 2016, S. 12.

3 VAŠKO, Václav. *Dům na skále*. 3 sv. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004-2008.

4 KAPLAN, Karel. *Staat und Kirche in der Tschechoslowakei 1948-1952*. München: Oldenbourg, 1990.

5 CUHRA, Jaroslav. *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001.

6 BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: CDK, 2007.

7 FIALA, Petr –HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev. Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. Brno: CDK, 1999. Kromě této knihy publikovali celou řadu dalších článků, zpřístupnili původní texty Felixe Davídka apod.

8 LIŠKA, Ondřej. *Církev v podzemí a společenství Koinótés*. Brno: SURSUM, 1999.

pohledu různých vědních oborů.⁹

Kromě odborné literatury bylo k tématu skryté církve publikováno také množství rozhovorů s pamětníky či autobiografických memoárů.¹⁰ V neposlední řadě bývají názory členů skryté církve (Pražská obec) pravidelně publikovány v časopise *Getsemany*, který je tímto společenstvím už od roku 1990 vydáván.

Co se týče ordinačního práva a s tím souvisejících otázek, neexistuje tak bohatá literatura jako v případě církevních dějin. Judikatura ohledně neplatnosti svěcení nebývá publikována. V souvislosti se speciálními fakultami pro Československo vypracoval jedině historickoprávní pojednání Damián Němec.¹¹ Ze stejného pohledu se konkrétně tématem změny ritu v Československu zabývá Konstantin Adam.¹²

9 Bakalářské práce: ČERNÝ, Michal. *Život podzemní církve na Moravě na příkladu některých vybraných osobností*. Olomouc: CMTF UP, 2012. MURÍN, Jozef. *Metzov pojem nebezpečnej pamäti a jeho aplikácia na dejiny skrytej cirkvi na Slovensku*. Praha: ETF UK (IES), 2008.

Diplomová práce: BLAHA, Karel. *Žena jako kněz. Zkušenost Koinótés*. Praha: HTF UK, 2005.

Disertační práce: SEPP, Peter. *Geheime Weihen. Die Frauen in der verborgenen tschechoslowakischen Kirche Koinótés*. Ostfildern: Schwabenverlag, 2004. PREUNKERT-SKÁLOVÁ, Petra. „*Die ganze Welt schaut zu, wie sie uns um Gott betrügen*.“ *Ekklesiologie und Pastoral der tschechischen Untergrundkirche*. Ostfildern: Matthias Grünewald Verlag, 2016. NEDOROSTEK, Miroslav. „*Moravská*“ *skrytá církev*. Praha: FHS UK, 2017. Atd.

10 BAČÍKOVÁ, Lucia. *Pod' a nasleduj ma! Zo spomienok tajne vysvätených kňazov*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2005. KONZAL, Jan. *Duch a nevěsta. Z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*. Brno: CDK, 2010. HIRKA, Ján. *Pod ochranou Márie. Pastier v službe Cirkvi*. Prešov: Gréckokatolícka teologická fakulta, 2013. BERÁNEK, Josef – RYBÁŘ, Jan. *Deník venkovského faráře. Hovory s Janem Rybářem*. Praha: Vyšehrad, Karmelitánské nakladatelství, 2016. Atd.

11 NĚMEC, Damián. Mimořádná kanonická opatření pro pokračování řeholního života v letech 1948-1989. In: HANUŠ, Jiří – Mačala, Pavol – Marek, Pavel (ed.). *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. Brno: CDK, 2010, S. 573-594.

12 ADAM, Miroslav Konštanc. L'ascrizione ad una determinata Chiesa sui iuris e passaggio da una Chiesa sui iuris ad un'altra in Cecoslovacchia (1918-1990). In: *Angelicum* 88 (3/2011) 773-799.

Cíle bádání

Cílem tohoto projektu bylo studium ordinačního práva, dějin skryté církve a následné zkoumání a vzájemné srovnání všech „typů“ tajných svěcení (uznaných i těch zpochybněných svěcení) ve všech stupních (ordinace i konsekrace), udělených v době komunistické vlády 1948-1989 v Československu, příp. v zahraničí československým občanům, a to především z pohledu kanonického práva. Tento projekt navázal na mou licenciátní práci o ordinačním právu (Münster, 2010) a na rozpracovanou disertační práci (Erfurt, od 2008). Plánováno bylo v rámci této disertace publikování a okomentování speciálních fakult udělených Apoštolským stolcem církvi v Československu v letech 1948-1950 (tzv. mexické fakulty).

Základem pro možné zhodnocení tajných svěcení je studium jak obecně platných kanonickoprávních nařízení, tak analýza speciálních fakult udělených Apoštolským stolcem v průběhu let totality (především tzv. mexické fakulty, dále pokyny udělené slovenským jezuitským biskupům z roku 1954, jednotlivé dispense řeholním řádům apod.). Z toho důvodu je nutné studovat podmínky pro platné udělení speciálních fakult a jejich aplikaci. Velkou část práce zaujímá popis tajných světitelských aktivit domácích i zahraničních biskupů. Podrobně je popsán průběh svěcení se všemi souvisejícími okolnostmi – udělení *litterae dimissoriae*, dodržení interstitií, svěcení během nebo mimo mši, přítomnost svědků, potvrzení o přijatém svěcení. Zkoumány a srovnávány byly rovněž dílčí otázky k tajným svěcením jako: inkardinace, podmínky pro platné udělení svátosti svěcení, změna ritu, biritualismus atd. Toto srovnání tajných svěcení byla prováděno na základě již z velké části provedeného sběru materiálů (diecézní a jiné archivy, interview).

Dále jsem se věnovala pojmu *consecratio dubie valida*, který se objevil pravděpodobně historicky poprvé v dokumentu *Normae a Summo Pontifice approbatae pro solutione casuum qui ordinationes clandestinas respiciunt episcoporum et presbyterorum* z roku 1992 právě v souvislosti s tajnými svěceními udělenými biskupem Felixem Davidkem. Byly zkoumány všechny možné důvody, které mohly vést k rozhodnutí o nutnosti svěcení *sub condicione* v rámci této skupiny. V oficiálních dokumentech Apoštolského stolce totiž žádné konkrétní důvody pro zpochybnění platnosti a zejména pro nutnost udělení svěcení *sub condicione* každému klerikovi z linie biskupa Davidka, který je ochoten a připuštěn do veřejné pastorace, uvedeny nejsou. V různých publikovaných rozhovorech s biskupy, v další literatuře či v materiálech ze soukromého archivu kard. Vlka však lze vyčíst některé možné důvody pro pochybnosti. Je zkoupana otázka, co se rozumí pod pojmem „rozumná

pochybnost“ ve spojení s udílením svátosti svěcení (can. 845 § 1 CIC/1983).

Na začátku studia byly postaveny dvě hypotézy:

„Vliv speciálních fakult byl v některých částech skryté církve přeceňován, fakulty nebyly vždy správně interpretovány a aplikovány.“

„Vynucené svěcení *sub condicione* nebyla jediná možná cesta řešení.“

Co se týče speciálních fakult, zdá se, že byly mnohými spojovány v jedno různé mimořádné fakulty – tzv. mexické fakulty, fakulty pro slovenské jezuity i tzv. fakulty Pavla VI. pro Koinótés. Už na počátku studia tohoto tématu mě překvapilo, s jakou jistotou většina členů skryté církve hovoří o tajných fakultách, aniž by jakkoli podrobněji znali jejich obsah. Překvapivé je rovněž, že ani sami slovenští biskupové v jezuitské linii neměli jasno ohledně jim udělených fakult. Důležitou se ukázala být otázka, zda resp. do kdy byly různé druhy speciálních fakult v platnosti.

O platnosti druhé hypotézy, tedy že plošné svěcení *sub condicione* nebylo nutné, jsem po studiu množství mně přístupného materiálu hluboce přesvědčena. Samozřejmě dodávám, že jsem bohužel nezískala přístup ke všem materiálům, které mohly mít vliv na rozhodnutí Kongregace pro nauku víry.

Metodika bádání

Pro historickou část práce byla použita historicko-deskriptivní metoda s využitím prvků *oral history*, tedy zapracováním provedených interview – položených rozhovorů s pamětníky. Tato metoda má samozřejmě svá úskalí – vyžaduje od badatele velmi solidní přípravu, velkou roli hraje mezilidská komunikace, pozorovací schopnosti tazatele a také některé předem nepředvídatelné faktory (momentální zdravotní stav, nálada, nutný telefonát apod.). Je pozorovatelná hranice mezi informacemi, které jsou pamětníci ochotni říci „do mikrofonu“ a takovými informacemi, které, pokud vůbec, pak sdělí pouze mimo záznam. Tuto hranici je třeba samozřejmě respektovat.

Další částí pak byla kritická práce s archivními materiály církevními, soukromými i represivních složek (soudní spisy). Pro přístup k daným materiálům v diecézních archívech v Erfurtu, Magdeburgu a Görlitz bylo nutné získat předem souhlas místního ordináře. Kard. Miloslav Vlk mi velkoryse umožnil okopírovat si všechno, co obsahovaly dva kartony s neutříděným materiálem o tajných svěceních z jeho osobního archívu. Jedinou jeho podmínkou bylo, že všechny dokumenty budu řádně citovat. V Archívu bezpečnostních složek se jednalo o vyšetřovací a soudní spisy z 1. poloviny 50. let, které je třeba samozřejmě číst se znalostí o průběhu a způsobu vyšetřování v této době totality včetně všech možných druhů nátlaku na vyšetřovaného.

Dalším krokem byla komparativní metoda, spočívající ve srovnání tajných svěcení z jednotlivých skupin tajné církve - uznaných i těch zpochybněných svěcení.

V právní části dizertace jsem pracovala historicko-právní a systematicko-analytickou metodou za použití základních kanonickoprávních principů.

Obsah a struktura disertační práce

První kapitola kapitola disertace nabízí všeobecný úvod do tématu ordinačního práva. Dějiny svátosti svěcení prošly za celou dobu své existence ve srovnání s ostatními svátostmi snad největšími změnami. Ještě ve 20. století byla podoba i podstata svěcení velmi reformována (zrušení tonzury, nižších svěcení a subdiakonátu, jejich proměna v ministeria, nejasnosti ohledně svátostnosti jednotlivých stupňů, nové předpisy ohledně materie a formy, nové ordinační modlitby atd.). Dnešní kanonické právo klade na platné udělení svátosti svěcení relativně málo podmínek - světitel: platně vysvěcený biskup, svěcenec: pokřtěný muž, materie: vkládání rukou (existující spor o nutnost faktického vkládání či pouhého naznačení vkládání), forma: konsekrační modlitba (stačí konkrétní část), intence. To bývá zdůvodněno dalekosáhlými důsledky v případě prohlášení svěcení za neplatné (neplatnost všech slavených eucharistií, svátosti svěcení nebo bířmování atd.). I z toho důvodu jsou požadavky *ad licetatem* kladené na kandidáta svěcení velmi přísné (na rozdíl od požadavků kladených na snoubence). Bohužel v ordinačním právu neexistuje tak jako v manželském právu vypracovaná a publikovaná judikatura k procesům o neplatnost svátosti svěcení.

Druhá kapitola popisuje události v Československu po únoru 1948 – nové církevní zákony z roku 1949, monstrprocesy, faktické zrušení klášterního života, zrušení řeckokatolické církve a její přičlenění k církvi pravoslavné, zrušení teologických fakult a učilišť, osud biskupů, naděje roku 1968, tzv. východní politiku Vatikánu či infiltraci tajných služeb (StB) do církve. Dále se dostáváme k prvním tajným biskupským svěcením, která se ovšem uskutečnila po předchozím jmenování ze strany Apošt. stolce. Protože většina těchto svěcení byla brzy prozrazena, uvedeme také pravidla konspirace, která byla pozdější skrytou církví hluboce ceněna.

Třetí kapitola, která se věnuje tzv. mexickým fakultám, obsahuje obecně právní úvod do dispenzačního práva. Dále je pozornost věnována původu a rozšíření těchto fakult. Těžištěm této kapitoly je samozřejmě představení jednotlivých fakult stejně tak jako oblastí, které jsou z tohoto vyňaty. Zmíněny jsou kromě toho konkrétní příklady využití těchto mimořádných fakult. Latinský text fakult i s českým překladem se nachází v příloze disertace.

V další kapitole rozlišujeme mezi fakultami pro slovenské jezuity a tzv. fakultami papeže Pavla VI. pro společenství Koinótés kolem biskupa Felixe Davidka. Naokraj jsou zmíněny také další fakulty, které byly církvi v Československu (či jednotlivých osobám nebo společenstvím) poskytnuty.

Pátá kapitola – exkurz o tajných svěceních Čechů a Slováků v zahraničí – přináší

popis zahraničních kontaktů spojených se světitelskými aktivitami různých skrytých církevních společenství z Československa v celé šíři. Jedná se především o tajná svěcení v Polsku a bývalé NDR, ale i v dalších socialistických či kapitalistických zemích.

Závěrečná kapitola pojednává o období po listopadu 1989, kdy se začalo diferencovat mezi tajně vysvěcenými kleriky z linie biskupa Davídka a všemi ostatními tajně vysvěcenými. Od roku 1992 bylo po všech klericích z Davidkovy linie, kteří mohli a chtěli být zařazeni do veřejné pastorace, vyžadováno přesvěcení *sub condicione*. Jelikož tento krok nebyl nijak zdůvodněn, s dotýčnými nebyl veden řádný dialog a také z mnoha dalších důvodů se mnozí odmítli přesvětit. V této poslední kapitole se zabývám všemi možnými důvody, které se objevily v průběhu let v literatuře či různých archivních dokumentech a které mohly vést Kongregaci pro nauku víry k přesvědčení o nutnosti podmíněného svěcení. Tyto možné důvody pochybností jsou podrobně analyzovány. Tato kapitola je doplněna exkursem o změně ritu, o biritualismu a analýzou jejich užití skytou církví Československa.

Struktura disertace:

Einleitung

1. Das Weiherecht
2. Überblick: Die Beziehung Staat und Kirche in der Tschechoslowakei 1948-1989.
Die ersten geheimen Bischofsweihen
3. Die sog. mexikanischen Fakultäten
4. Weitere geheime Fakultäten in der Tschechoslowakei
5. Exkurs: Geheimweihen der tschechoslowakischen Kandidaten im Ausland
6. Die Entwicklung nach 1989

Zusammenfassung

Teoretický a praktický přínos disertační práce

Přínosem mé disertace je především rozlišení, analýza a následné kritické zhodnocení různých mimořádných církevních opatření (tzv. fakult) k zabezpečení života církve v Československu v období komunistické totality. Mexické fakulty v latinském originále i českém překladu tvoří přílohu disertace.

Dalším přínosem je seznámení čtenářů s mnohými dosud nepublikovanými či nepřístupnými materiály, především z archivů východoněmeckých diecézí a z osobního archivu kardinála Miloslava Vlka.

Popsány jsou tajné světitelské aktivity jednotlivých domácích i zahraničních biskupů, nakolik bylo možné je vypátrat. Z velké části byly také vytvořeny seznamy tajně vysvěcených kleriků, které poskytují přesnější představu o těchto svěceních v celé jejich šíři.

V neposlední řadě tvoří výrazný přínos této disertační práce analýza možných důvodů zpochybnění svěcení udělených biskupem Felixem Davidkem (a dále v jeho linii), ve které přistupuji kriticky jak k jednotlivým možným důvodům tak k procesu jednání a rozhodování jako celku.

Přestože komunistický režim v Československu se zhroutil před téměř 30 lety, jeho následky pociťuje tato společnost – církev nevyjímaje – až dosud. Je dobré si uvědomit, že v některých státech světa různé formy politické diktatury a s tím související nutnost existence podzemních církevních společenství (včetně katolických) stále přetrvává. Např. v souvislosti s Čínou se často hovoří o nešťastných krocích vatikánské politiky, která jakoby nedostatečně podporovala podzemní, nestátní církve, naopak je ochotna k velkým kompromisům ohledně patriotistické církve. Otázka tajných svěcení se tam jistě také objeví a bylo by záhodno, aby se staré chyby zbytečně neopakovaly.

Seznam publikací doktorandky:

Zpráva z konference Společnosti pro východní právo, in: *Revue církevního práva* 44 (3/2009) 229-230.

recenze ke knize Huberta WOLFA: Die Nonnen von Sant' Ambroggio. Eine wahre Geschichte (München: C. H. Beck, 2013), in: *Církevní dějiny* 12 (2013).

Zpráva: Kanonistická konference na počest prof. Klause Lüdickeho, Münster 2014, in: *Revue církevního práva* 59 (3/2014) 89-90.

Halbes Heiligenbild als Ausweis, in: *Tag des Herrn* 50 (14.12.2014) 14.

Geheime Weihen in der DDR. Zur Geschichte der geheimen Weihen für die Untergrundkirche in der Tschechoslowakei durch deutsche Bischöfe in der Zeit der kommunistischen Diktatur. In: *Jahrbuch für mitteldeutsche Ordens- und Kirchengeschichte* 11 (2015) 159-203.

v tisku:

Tajná svěcení Čechů a Slováků v zahraničí. In: DOLEŽALOVÁ, Markéta (ed.). *Velehrad Vás volá! Vliv helsinské konference na rozvoj aktivit církví ve středoevropském prostoru*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017.

Tajná svěcení kandidátů z Československa v Polsku. In: Jakubčín, Pavol (ed.). *Skryté pôsobenie cirkví na Slovensku v rokoch 1948-1989*. Bratislava: ÚPN, 2017.

Výčet nejdůležitějších použitých pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů

Privatarchiv der Autorin

Privatarchiv von Kardinal Miloslav Vlk

Archiv bezpečnostních složek (ABS)

Diözesanarchive in Erfurt, Magdeburg und Görlitz

Codex iuris canonici 1917, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus. Romae: Typis Polyglottis Vaticanis, 1917.

Lateinische Ausgabe: Romae: Typis Polyglottis Vaticanis, 1926.

Codex iuris canonici 1983, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Romae: Libreria Editrice Vaticana, 1983. Lateinisch-deutsche Ausgabe: Codex des kanonischen Rechtes, Kevelaer: Verlag Butzon & Bercker, 2001.

Codex canonum ecclesiarum orientalium 1990, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Romae: Libreria Editrice Vaticana, 1990. Lateinisch-deutsche Ausgabe: Gesetzbuch der katholischen Ostkirchen, hrsg. von L. Gerosa und P. Krämer, Paderborn: Bonifatius, 2000.

Kanonické právo:

ADAM, Miroslav Konštanc. Ascrizione a una chiesa sui iuris e passaggio da una chiesa sui iuris a un'altra nella normativa vigente, in: *Ius ecclesiae. Rivista internazionale di diritto canonico* 23 (3/2011) 689-702.

ADAM, Miroslav Konštanc. L'ascrizione ad una determinata Chiesa *sui iuris* e passaggio da una Chiesa *sui iuris* ad un'altra in Cecoslovacchia (1918-1990). In: *Angelicum* 88 (3/2011) 773-799.

AYMANS, Winfried – MÖRSDORF, Klaus. Kanonisches Recht. Lehrbuch aufgrund des *Codex iuris canonici*. Begründet von Eduard Eichmann, fortgeführt von Klaus Mörsdorf, neu bearbeitet von Winfried Aymans. 13. Auflage. 3 Bd. Paderborn u.a.: Schöningh, 1991 (Bd. I), 1997 (Bd. II), 2007 (Bd. III), 2013 (Bd. IV).

FEINE, H.E. *Kirchliche Rechtsgeschichte*. 3. Aufl. Bd. I, Weimar u.a.: Böhlau, 1955.

FEULNER, Hans-Jürgen. Können Presbyter die Bischofsweihe spenden? Zu einem sakramentenrechtlichen Problemfall und seinen Auswirkungen. In: WEISS, Andreas (ed.) *Flexibilitas iuris canonici* (FS R. Puza). Frankfurt/Main: Peter Lang, 2003, S. 321-339.

- HRDINA, Antonín. *Kanonické právo*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2002.
- HUELS, John M. *Liturgy and Law. Liturgical Law in the System of Roman Catholic Canon Law*. Montréal: Wilson & Lafleur Ltée, 2006.
- JONE, Heribert. *Gesetzbuch der lateinischen Kirche. Erklärung der Kanones*. 2. Auflage. 3 Bd. Paderborn: Schöningh, 1950-1953.
- LÜDICKE, Klaus (ed.). *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage in Deutschland, Österreich und der Schweiz*. Essen: Ludgerus Verlag, 2009.
- NĚMEC, Damián. Mimořádná kanonická opatření pro pokračování řeholního života v letech 1948-1989. In: HANUŠ, Jiří – Mačala, Pavol – Marek, Pavel (ed.). *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. Brno: CDK, 2010, s. 573-594.
- OTT, Ludwig. *Das Weihesakrament*. Freiburg: Herder, 1969.
- PLÖCHL, Willibald M. *Geschichte des Kirchenrechts*. 2. erw. Auflage. Bd. I. Wien: Herold, 1960.
- PULTE, Matthias. *Das Missionsrecht - ein Vorreiter des universalen Kirchenrechts: Rechtliche Einflüsse aus den Missionen auf die konziliare und nachkonziliare Gesetzgebung der lateinischen Kirche*. Studi Instituti issiologici SVD. Nettetal: Steyler Verlagsbuchhandlung, 2006.
- STÖHR, Johannes. *Wann werden Sakramente gültig gespendet? Eine Untersuchung zur Frage der erforderlichen Intention des Sakramentenspenders*. Aschaffenburg: Paul Pattloch Verlag, 1980.
- WOESTMAN, William H. *The Sacrament of Orders and the Clerical State. A Commentary on the Code of Canon Law*. 3. Auflage. Ottawa: Faculty of Canon Law, Saint Paul University, 2006.

Církevní dějiny, teologie:

- BAČÍKOVÁ, Lucia. *Pod' a nasleduj ma! Zo spomienok tajne vysvätených kňazov*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2005.
- BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolícká cirkev v Československu 1945-1989*. Brno: CDK, 2007.
- BIRTZ, Mircea – KIEREIN, Manfred. *Voices from Ecclesia militans in Czechoslovakia. Letters and Autographs*. Claudiopolis (Cluj-Napoca), 2011. Elektronisch: <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2011/09/book1-net.pdf>
- CUHRA, Jaroslav. *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001.
- FIALA, Petr – HANUŠ, Jiří. *Die Verborgene Kirche. Felix M. Davídek und die Gemeinschaft*

- Koinótés*. Paderborn u.a.: Ferdinand Schöningh, 2004. (česky: FIALA, Petr –HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev. Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. 2. rozš. vydání. Brno: CDK, 1999)
- HANUŠ, Jiří – STRÍBRNÝ, Jan (ed.). *Stát a církev v roce 1950*. Brno: CDK, 2000.
- KAPLAN, Karel. *Staat und Kirche in der Tschechoslowakei 1948-1952*. München: Oldenbourg, 1990.
- KOLLEKTIV. *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948:1989*. Bd. I. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001.
- KOLLER, Erwin – KÜNG, Hans – KŘÍŽAN, Peter (Hrsg.). *Die verratene Prophetie. Die tschechoslowakische Untergrundkirche zwischen Vatikan und Kommunismus*. Luzern: Edition Exodus, 2011.
- KONZAL, Jan. *Duch a nevěsta. Z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*. Brno: CDK, 2010.
- LIŠKA, Ondřej. *Jede Zeit ist Gottes Zeit. Die Untergrundkirche in der Tschechoslowakei*. Leipzig: Benno-Verlag, 2003. (česky: LIŠKA, Ondřej. *Církev v podzemí a společenství Koinótés*. Brno: SURSUM, 1999)
- MIKEŠ, František. Biskup Davídek a podruhé umlčené společenství Koinótés. Výzva k dialogu. In: *Teologie & Společnost* (Speciál, 2005) 13-26.
- MURÍN, Jozef. Nebezpečné spomienky skrytej cirkvi. *Getsemany* 196 (7-8/2008) 170-210. Elektronisch: <http://www.getsemany.cz/node/1310>.
- NEDOROSTEK, Miroslav. „Moravská“ skrytá církev. Dissertation an der FHS UK, 2017.
- NOVOTNÝ, Vojtěch. *Katolická teologická fakulta 1939-1990. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. Praha: Karolinum, 2007.
- NOVOTNÝ, Vojtěch. *Teologie ve stínu. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. Praha: Karolinum, 2007.
- ŠIMULČÍK, Ján. *Zápas o nádej. Z kroniky tajných kňazov 1969-1989*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2000.
- VAŠKO, Václav. *Dům na skále*. 3 Bd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004-2008.
- WINTEROVÁ, Miriam Therese. *Z hlubin bezedných. Příběh Ludmily Javorové vysvěcené na římskokatolického kněze*. Brno: Cesta, 2003.

Zusammenfassung

Während der 40 Jahre des kommunistischen Regimes in der Tschechoslowakei änderte und entwickelte sich allmählich die Vorgehensweise des Apost. Stuhls sowohl den kommunistischen Regierungen als auch den heimischen Kirchen gegenüber. Was anfangs der 1950er Jahre inakzeptabel war, wurde 20 Jahre später zumindest toleriert. Die umfangreichen speziellen Fakultäten des Apost. Stuhles für die verfolgte Kirche erwiesen sich wegen ihrer fehlenden Berücksichtigung der konkreten Situation der heimischen Kirche als wenig adäquat oder sogar überhaupt nicht anwendbar. Deswegen entwickelte sich unter den meisten Akteuren der Untergrundkirche eine Handlungsweise, die mehr auf der Unterscheidung zwischen dem Wesentlichen und dem weniger bzw. gar nicht Wesentlichen basierte. In der kirchenrechtlichen Terminologie würde man viele Handlungen statt als „*secundum legem*“ eher als „*praeter legem*“ bezeichnen können. Alle Handlungen basierten vor allem auf dem gegenseitigen Vertrauen. Obwohl die sog. mexikanischen und auch viele andere außerordentliche Fakultäten nie formell aufgehoben wurden, entbehren meiner Meinung nach alle auf ihnen beruhenden jurisdiktionellen Handlungen nach der Rückkehr der Demokratie und der Konsolidierung der Verhältnisse jeder kirchenrechtlichen Gültigkeit.

Innerhalb dieser Forschung wurde eine breite Untersuchung der geheimen Weihen in- und auch außerhalb der Tschechoslowakei – sowohl der nach 1989 anerkannten als auch der für zweifelhaft erklärten Weihen (in der Linie von Bischof Felix Davídek) - und ein darauf folgender Vergleich unternommen. Daraus ergibt sich, dass es in der Form der Weihe keine wesentlichen Unterschiede gab. Je nach den konkreten Bedingungen wurden die Weihen in feierlicher Weise oder im Gegenteil bescheiden (ohne Messe, ohne Zeugen) gespendet. Was die Diakonen- und Priesterweihen betrifft, gab es ebenfalls keine größeren Unterschiede. Die einzigen wesentlichen Differenzen sind folgende: Priesterweihe an verheiratete Männer (die sich vorher dem Rituswechsel unterzogen - in einigen Fällen weniger bewusst), die hohe Zahl der Bischofsweihen und vor allem die Frauenweihen.

Die fehlende Nachweisbarkeit der Weihen konnte kein Grund für ihre Anzweiflung sein. Ob oder seit wann den Weihenden Bischöfen die *potestas iurisdictionis* fehlte, ist eine noch nicht abgeschlossene Frage. In den Geschichten und Erzählungen, die die Übergabe der geheimen Jurisdiktion betreffen, gibt es immer noch viele „weiße Flecken“ und Fragezeichen.

Weiter wurde in dieser Dissertation nachgewiesen, dass die Gründe, auf die sich

die Entscheidung der Glaubenskongregation bezüglich der Weihen in der Linie von Bischof Davídek (*Normae* von 1992) angeblich stützt, meistens auf (absichtlich oder unabsichtlich) falsch interpretierten Aussagen und auf den den fachlichen Kriterien nicht entsprechenden psychologischen bzw. psychiatrischen Gutachten beruhen.

Wenn das Ende des „Problems der Untergrundkirche“ in der Tschechoslowakei mit dem Aussterben der letzten geheim Geweihten in dieser Linie (sog. biologische Lösung) verbunden wird, stützt sich diese Erwartung auf falsche Hoffnungen. Das biologische Aussterben kann vielleicht als eine unmittelbare Lösung verstanden werden, aber im Gedächtnis der Hinterbliebenen (Freunde, Familie, Kinder, Enkel), die oft sehr engagierte Mitglieder der Kirche sind, bleibt mindestens ein unauslöschlicher Nachgeschmack vom Umgang mit diesen geheim Geweihten nach 1989.

Falls die katholische Kirche aus ihren alten falschen Schritten keine Lehre zieht, geht sie das Risiko ein, diese Schritte auch in der Zukunft und an anderen Orten zu wiederholen.

Anotace

Cílem tohoto projektu bylo studium ordinačního práva, dějin skryté církve a následné zkoumání a vzájemné srovnání všech „typů“ tajných svěcení (uznaných i těch zpochybněných svěcení) ve všech stupních (ordinace i konsekrace), udělených v době komunistické vlády 1948-1989 v Československu, příp. v zahraničí československým občanům, a to především z pohledu kanonického práva.

Předloženou disertaci tvoří úvod, šest kapitol a závěr. První kapitola uvádí do základů ordinačního práva, druhá kapitola přibližuje vztahy církve a státu v daném historickém období v Československu včetně prvních tajných biskupských svěcení. Ve třetí kapitole jsou představeny mexické fakulty. Čtvrtá kapitola přibližuje další tajné fakulty poskytnuté církvi v Československu, od kterých se mj. odvíjela světitelská činnost slovenských jezuitských biskupů a Felixe Davídka. Pátá kapitola poskytuje exkurz k tématu tajných svěcení udělovaných československým kandidátům v cizině. Závěrečná kapitola analyzuje dění ohledně tajných svěcení po roce 1989, jsou zde vypočítávány a kritice podrobeny všechny možné důvody, které vedly ke zpochybnění svěcení pocházejících od biskupa Felixe Davídka. V příloze jsou publikovány latinské texty tzv. mexických fakult včetně českého překladu.

Klíčová slova v českém jazyce

katolická církev, komunistický režim, Československo, tajná svěcení, kanonické právo.

Abstract

The aim of this project was the study of the ordination law, the history of the hidden church, and the subsequent research and comparison of all "types" of secret ordinations in all levels (ordination and consecration) granted during the Communist regime of 1948-1989 in Czechoslovakia or to Czechoslovak citizens abroad, especially from the perspective of the canon law.

The presented dissertation consists of an introduction, seven chapters and a conclusion. The first chapter gives the basics of the ordination law, the second chapter describes the relations between the Church and the state during the relevant historical period in Czechoslovakia and the first secret Episcopal ordinations. The third chapter introduces the Mexican faculties. The fourth chapter introduces the other secret faculties granted to the Church in Czechoslovakia, from which, among other things, the ordination activities of the Jesuit bishops and Felix Davídek was unfolded. The fifth chapter provides an digression to the subject of secret ordinations given to Czechoslovak candidates abroad. The final chapter analyzes the development around the secret ordinations after 1989, all possible reasons that have led to the questioning of the ordinations originated from Bishop Felix Davídek are listed and examined. The Latin texts of the so-called Mexican faculties, including the Czech translation, are published in the appendix.

Klíčová slova v anglickém jazyce

Catholic Church, communist regime, Czechoslovakia, secret ordinations, canon law.